

Lozan Barış Andlaşması'nın 62. Yıldönümü nedeniyle

ŞEREFLİ BİR TARİH: LOZAN

Prof. Dr. HAMZA EROĞLU

Osmanlı Devletinin enkazı üzerinde canlanan Türk milleti, tarihin nadir kaydettiği zaferleri kazanarak düşmanı kendi öz vatanından, Millî Misak'ın çizdiği topraklardan atmıştı. Büyük zaferin kazanılmasından sonra Yunan meselesi silâhla halledilmişti. Başkomutan Trikopolis esir olmuş, Yunan ordusu mağlûp ve perişan olmuş, Mehmetçiğin süngüsü önünde kaderine terk edilmişti. Lozan Barış Konferansı ile yalnız Yunanistan'la bir hesaplaşma, harbe son veren bir barış andlaşması akdi söz konusu değildi. Asıl mesele, Birinci Cihan Harbinin galip devletleri ile hesaplaşma, hukukî ve siyasî yönden uyumsuzlukları halletme, yüzyıllardan beri sürüklenegelen problemlere hal çaresi bulma idi. Açıkça bütün Doğu meselesi Lozan Konferansı'nın ağırlık merkezini teşkil ediyor, bir genel hesaplaşma ve bir bilânço düzenlenmesi gerekiyordu.

Bu maksatla hazırlanan Barış Konferansı, 20 Kasım 1922 Salı günü saat 16'da Lozan şehrinin Mont Bénon Gazinosunda toplanmıştır.

Tarafsız İsviçre Federal Devletinin Başkanı Monsieur Hab'ın konuşması ile açılan Konferans'ta, Lord Curzon'dan sonra söz alan İsmet Paşa (İnönü), daha ilk andan itibaren yeni Türk Devletinin İstiklâl ve hâkimiyet davasını önemle belirtmiş, "çok ıstırap çektik, çok kan akıttık, bütün medenî milletler gibi hürriyet ve istiklâl istiyoruz"¹ diyerek haykırmıştı.

20 Kasım 1922'de toplanan Konferans, 4 Şubat 1923'te anlaşmazlık yüzünden kesilmiş, 23 Nisan 1923'te ikinci defa toplanarak 24 Temmuz 1923'te barış andlaşması imza edilmiştir.

Lozan Barış Andlaşması, Türklüğe karşı yapılan ağır ithamları, haksızlıkları mahkûm eden ve Türklüğün istiklâl ve hürriyet davasını belgeleyen bir vesikadır. Lozan Barışı, İstiklâl Savaşına son veren ve onu milletlerarası ilişkilerde değerlendiren gerçekten büyük bir eserdir.

¹ Ali Naci Karacan, Lozan Konferansı ve İsmet Paşa, İstanbul, 1943, s. 65.

Eserin büyüklüğünü, Lozan Barış Andlaşmasını Birinci Cihan Harbine son veren barış andlaşmaları ile karşılaştırmak ve Lozan Barış Andlaşmasının muhtevasını tetkik etmekle ortaya koymak mümkündür.

A—LOZAN BARIŞ ANDLAŞMASI VE DİĞER HARP SONRASI BARIŞ ANDLAŞMALARI

Lozan Barış Andlaşması, Birinci Cihan Harbine son veren, İtilâf Devletleri ile Almanya'nın imza ettiği Versailles; İtilâf Devletleri ile Avusturya'nın akdettikleri Saint-Germain; İtilâf Devletleri ile Bulgaristan arasında yapılan Neully; İtilâf Devletleri ile Macaristan arasındaki Trianon ve İtilâf Devletleri ile Osmanlı Devletinin delegeleri arasında imzalanan ve Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından reddedilen Sevr Barış Andlaşmalarından şekil ve muhteva bakımından tamamen ayrılır.

1—Birinci Dünya Savaşına son veren barış andlaşmaları, harbin galipleri tarafından hazırlanmış ve mağlûp devletlere zorla dikte ettirilmiştir.

Lozan Barış Andlaşması, devletlerin eşitliği prensibine saygı esasına göre hazırlanmış, karşılıklı anlaşma ve uzlaşma yolu ile barışa varılmıştır.

2—Birinci Dünya Savaşına son veren Barış Andlaşmalarının hepsinin baş kısmında Milletler Cemiyeti Misakı yer almıştır. Lozan Barış Andlaşmasında, Milletler Cemiyeti Misakı yer almamakla şekil bakımından diğer barış andlaşmalarından ayrılmıştır.

3—Harpten sonraki barış andlaşmalarında harp tamirâtı, mağlûp devletler için ağır bir malî yük teşkil etmiştir. Lozan Barış Andlaşmasında böyle ağır bir malî yüke yer verilmemiştir.

4—Harp sonrası barış andlaşmalarında mağlûp devletler, savunma haklarından ya tamamen mahrum bırakılmışlar veya bu hakları geniş ölçüde sınırlandırılmıştır.

Lozan'da istiklâl ve hâkimiyeti sınırlandırarak bir hükme yer verilmemiştir.

5—Harbe son veren barış andlaşmalarında iktisadî ve ticarî hususlarda sınırlandırıcı hükümler yer almaktadır. Lozan'da buna benzer hükümler mevcut değildir.

6—Harp sonrası barış andlaşmalarında, galip devletlerle mağlûp devletler arasında savaştan önce akdedilen andlaşmalardan hangisinin yeniden yürürlüğe girmesi hususunda, galip devletlerin seçim hakkı, tercih hakkı vardı. Lozan Barış Andlaşması ile Yeni Türkiye, savaştan önceki bütün sözleşme yükümlülüklerinden kurtulmuştur.

7— Özellikle Sevr ile Lozan'ın mukayesesi, Sevr'in ölüm, Lozan'ın hayat olduğu yolundaki vecizeyi tam anlamıyla gerçekleştirmektedir.

Sevr ile Türkiye üç kûsûr milyonluk birkaç vilâyetle sınırlanıyor ve bu şartlar altında da her yönden istiklâl ve hâkimiyetinden mahrum bırakılıyordu. Sevr, Osmanlı Devletinin bir devlet olarak yaşamasına ve devamına imkân bırakmıyor, Türkleri esarete mahkûm ediyordu.

Lozan Barış Andlaşması ise, Türk milletine hürriyet ve yükselme imkânları sağlamakla beraber, milletlerarası hayatta ona şerefli bir mevki temin ediyor, istiklâline saygı gösterilen bir devlet haline getiriyordu.²

B— LOZAN BARIŞ ANDLAŞMASININ MUHTEVASI VE DEĞERİ

Lozan Barışı sekiz aylık çetin ve uzun bir müzakere devresinden sonra, Lozan Üniversitesi'nin tören salonunda imzalanmıştır. Lozan'da imzalanan belgeler, esas Barış Andlaşması, 16 adet sözleşme, protokol, beyanname ile bir de nihaî senetten ibarettir.

Lozan'da imzalanan bu belgelerle, sadece bir barış düzenlenmemiş, aynı zamanda Türkiye ile Batı Devletlerinin siyasî, hukukî, iktisadî ve sosyal münasebetleri yeni baştan düzenlenmiştir. Bir deyimle göre Lozan, bir bütün olarak Doğu ile Batının hesaplaşmasıdır.

Lozan Barış Andlaşması, önsözünde, devletlerin istiklâl ve hâkimiyetine hürmet edilmesi esasına uyulması prensibini getirmiştir. Bu prensip, Yeni Türkiye'nin, Birinci Cihan Harbi galipleri ile eşit şartlar altında, Lozan'da siyasî bir mücadeleye giriştiğini gösteren bir hükümdür. Türk istiklâl ve hâkimiyetinin tanınması bakımından da önem arz eder.

Esas Barış Andlaşması bir önsöz ve beş kısımdan teşekkül etmek üzere 143 maddedir.

Birinci kısım, siyasî hükümlere, ikinci kısım malî hükümlere, üçüncü kısım iktisadî hükümlere, dördüncü kısım ulaştırma yolları ile sağlıkla ilgili meselelere ve beşinci kısım da çeşitli hükümlere ait bulunmaktadır.

Düzenlenen önemli konular

Lozan Barış Andlaşmasında düzenlenen önemli konular aşağıdaki hususlarla ilgilidir:

1 — Sınır meselesi

a) *Güney sınırı.*

20 Ekim 1921 Ankara Anlaşması gereğince Suriye ile Güney hududu kararlaştırılmıştır. Lozan'da bu hudut sadece onaylanmıştır.

² Zeki Mesud Alsan, Yeni Devletler Hukuku, cilt: I, İkinci basım, s. 637 ve devamı.

b) Irak sınırı.

Lozan Barış Andlaşmasında Irak hudut anlaşmazlığı halledilememiştir. Andlaşmada, Türk topraklarının tahliyesinden itibaren bu anlaşmazlığın dokuz ay zarfında dostane bir şekilde halledileceği bildiriliyordu. (Bu üzücü anlaşmazlığın halli, sonraları barışı korumak ve Büyük Britanya ile silâhlı bir anlaşmazlığa sürüklenmemek için statüko -mevcut durumun korunması esası ile halledilebildi).

c) Batı sınırı.

Yunanlılarla Batı sınırı Misak-ı Milliye uygun olarak düzenlenmişti. Karaağaç ve çevresi de Yunanlılardan alınacak harp tamirati karşılığı Türkiye'ye bırakılmıştır.

2 — Azınlıklar

Birinci Dünya Savaşı'na son veren Barış Andlaşmalarında, azınlıkların himayesine ait hükümler mevcuttur. Lozan Barış Andlaşmasının bu hususla ilgili hükümleri tetkik olunduğunda, azınlıklar hususî bir ayrıcalığa mazhar olmamışlardır. Türk uyruğundan sayılan gayri müslimlerin kanun ve nizam önünde eşitliği söz konusu olmuştur.

3 — Kapitülasyonlar

Kapitülasyonlar, adli, malî ve idarî sahada ecnebilere tanınan ayrıcalık ve muafiyetlerdir. Kapitülasyonlar, devletin hâkimiyet ve istiklâl prensibi ile uyumadığından, Yeni Türk Devleti tarafından kabul edilemezdi. Nitekim, Barış Andlaşmasının 28. maddesiyle bütün neticeleriyle birlikte kaldırılmış ve Yeni Türkiye asırlardan beri çekilen bir belâdan da ebediyen kurtulmuştur.

4 — Harp tamirati

Eskiden harp tazminatı olarak söz konusu edilen bu mesele, Birinci Dünya Savaşı'nda tamirat adı altında ortaya çıkmıştır. Burada bir taraftan Türkiye ile 1918 harbinin galipleri, diğer taraftan da Türkiye ile Yunanistan arasında meselenin tetkiki gerekir.

a) Birinci Dünya Savaşının galipleri bizden Birinci Dünya Savaşı sebebi ile tamirat talep etmişler, ayrıca buna ek olarak da işgal masrafı, kendi uyruklarının zarar ve ziyanlarını da buna eklemişlerdir. Harp içinde Almanya'dan borçlanma karşılığı ve rehin bulunan beş milyon altın ve harp yıllarında İngiltere'ye sipariş edilen donanma bedeli kendi ellerinde bulunduğu bizlere verilmemiş ve tamirat karşılığı tutulmuştur.

Umumî Harbe giren mağlûp devletlere esaslı malî bir yük olan bu belâdan, geleceğe bir borç bırakılmadan, sadece fiilen elimizde bulunmayan meblâğ karşılık gösterilerek büyük bir başarı ile işin içinden sıyrılmıştır.

b) Lozan Barış Andlaşmasında, Yunanistan'ın bazı kanun ve âdetlerine riayet etmediği tanınarak kendisine sorumluluk yükleniyor ve Yunan ordu ve idaresinin Anadolu'yu haksız işgal esnasındaki fiillerinden doğan hasarın tamiri mecburiyeti de tanınıyordu. Türkiye, Yunanistan'ın harbin devamından ve bunun neticelerinden doğan malî durumunu göz önüne alarak tamirat hususunda her türlü taleplerinden, Karaağaç ve havalisini Türkiye'ye bırakması şartı ile vazgeçiyordu.

5—Borçlar meselesi

1854'ten itibaren Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar devam eden Osmanlı amme borçları, Birinci Dünya Savaşında yapılan borçlanmalar da dahil, büyük bir toplam teşkil ediyordu. Bu borçların miktarı, ödenmesi usulü ve taksimi meselesi Lozan Konferansının en çetin meselelerinden biri olmuştu. Lozan Barış Andlaşmasında şu esaslar kabul edilmiştir:

Sene tertipleri üzerinden borcun taksimi yerine, sermaye üzerinden borcun taksimi ile esas borç toplamı bir hayli azaltılmıştır. Diğer taraftan bu borçlar, Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan devletlere de gelirler nisbeti ile taksim edilmiştir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğunun Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'a olan borçları, bu devletlerle de yapılan andlaşmalarla Birinci Dünya Savaşı'nın galiplerine devredilmiştir.

Osmanlı amme borçlarının diğer çetin bir safhası da ödeyeceğimiz borçların hangi para ile ödenmesi hususunda kendini göstermiştir. Karşı taraf bunu altın veya sterlin olarak talep etmiştir. Biz Türk parası veya Fransız frangı olarak ödemeyi teklif ettik. Aradaki fark muazzam meblâğlara varmasına rağmen, burada da görüşümüz kabul edilmiştir.

Lozan'da imza olunan belgelerden en önemlilerinden biri de Boğazların statüsü ile ilgili sözleşmedir. Boğazlardan serbest geçişi, Boğazlar Komisyonunun kurulmasını, Boğazların ve civarının gayriaskerî hale getirilmesini hedef tutan ve Milletler Cemiyeti'nin de garantisini tanıyan hükümleri içeren bu sözleşme, 1936'da Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile değiştirilmiş, millî hâkimiyeti sınırlayıcı hükümler kaldırılmıştır.

Lozan Barış Andlaşması, Türk İstiklâl Savaşının sağladığı, Türk milletinin hayatî haklarını ve emellerini gerçekleştirdiği bir eserdir. Lozan aynı zamanda, Orta Doğunun en önemli bir bölgesinde devamlı bir barış ve güvenliği kurmak ve devam ettirmekle dünya barışına da hizmet etmiştir.

Amerikalı diplomat ve gözlemci J. Grew'e göre, "İsmet Paşa Lozan'da büyük bir diplomatik zafer kazanmıştır. Bütün müttefik diplomatlarının sırtını yere getirmiştir. Bu olayı inkâr etmenin hiç faydası yoktur. Bu tamamen doğrudur ve kolaylıkla açıklanması mümkündür. Belki bu, tarihte

kazanılmış en büyük diplomatik zaferdir ve daha başlangıçta İsmet Paşa'nın bütün kozları elinde bulundurmasıyla sağlanmıştır.”³

Lozan, yoksulluğun, mahrumiyetin hatta ölümün yenemediği Türk azmi karşısında, eski Yunan Hariciye Nazırı G. Streict'in ifadesiyle: “Bütün devletlerin boyun eğmelerini belgeleyen bir vesikadır.”⁴

Şerefli bir mücadelenin sonunda Lozan'da hukukî ve siyasî yönden başarıya ulaşan Türk davası karşısında, İngiliz diplomatı Lloyd George, “Lozan, İngiltere'nin bu vakte kadar akdettiği andlaşmaların en alçaltıcısıdır” demiştir.⁵

Türkiye Lozan'da genel olarak Misak-ı Millîyi gerçekleştirmişti. İsmet Paşa, Andlaşmayı Büyük Millet Meclisine sunarken söylediği nutukta Lozan'dan getirdiği Türkiye'yi şöyle tarif etmişti: “Birlik ve bütünlük içinde bir vatan; içerde harice karşı gayri tabii kayıtlardan ve hükümet içinde hükümet ifade eden dahilî ayrıcalıklardan uzak bir vaziyet; gayri tabii malî yükümlülüklerden kurtulmuş bir hal, haklı müdafaası mutlak, menabii mebzul ve serbest bir vatan. Bu vatanın adı Türkiye'dir. O Türkiye'yi bu andlaşmalar ifade ve tazviz etmektedir.”⁶

İsmet İnönü, aynı konuşmasında gerek harp ve gerekse barış müzakereleri görüşmelerinde, kaderin sevki ile ağır sorumluluk altında bulunduğunu ifade ettikten sonra memleketin hayatî yararlarına ait, düşman ve siyasî hasımlar karşısında, karar vermek durumunda bulunduğunu dile getirerek “Bu kadar sorumlulukları korkusuzca almak için ve bunların içinde en büyük güçlükler karşısında dahi hedefe karşı yürümek için malik olduğum kuvvet menbaı, bilhassa Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa'dır. Arkadaşlar! Yalnız şahsî bir minnet ve şükran ifade etmek için söylemiyorum; vazife ve iş nokta-i nazarından bir hakikati ifade etmek için söylüyorum” şeklinde konuşmuş ve açıklamalarına devamla “Olağanüstü karışık, dolaşık, bulutlarla örtülü bir muhit içerisinde, yol gösterecek bir görüş doğruluğu lâzımdır. Bu doğru görüşü gerek muharebe hayatında ve gerek sulh hayatında bize gösteren, Mustafa Kemal Paşa olmuştur. Aldığım vazifelerde muvaffakiyet hasıl oldu ise, gerek

³ J. Grew, Atatürk ve İnönü, Bir Amerikan Elçisinin Hatıraları (Çeviren: Muzaffer Aşkın), İstanbul 1966, s. 13.

⁴ Yavuz Abadan, Lozan'ın Hususiyetleri, I.Ü. Hukuk Fak. Mec., Sayı: 15, 1938, s. 402.

⁵ Yavuz Abadan, a.g.e., s. 413.

⁶ Ahmet Şükrü Esmer, Türk Diplomasisi, Yeni Türkiye, İstanbul 1959, s. 74 (Nakil); Herbert Melzig, İnönü Diyor ki, İstanbul 1946, s. 49.

harpte gerek sulhte başlıca âmil olarak Mustafa Kemal Paşa'yı millet huzurunda ifade ediyorum." ⁷ demiştir.

Şereflî bir tarih olan Lozan'ın 62. yıldönümünde, bu sevinçli günlerin hayırlı semerelerini bizlere kazandıran Türk büyüklerine karşı saygı ve minnettarlık hisleri ile bağlı kalmak, kadir bilen milletimizin asil hasletlerindedir.

AN HONOURABLE PAGE IN TURKISH HISTORY:
THE TREATY OF LAUSANNE
(Abstract)

Written on the occasion of its 62nd anniversary this article deals with the importance of the Treaty of Lausanne in the history of the Turkish Republic. Concluded on 24th July 1923 this treaty endorsed the independence of the new Turkish State and defined its national frontiers. The Treaty of Lausanne represents an important and honourable page in the history of the Turkish Republic.

⁷ M. Cemil (Bilsel), Lozan, c. II, İstanbul 1933 s. 534.

